

DISTRICTUS

ПАВЕТ

ВЫДАННЕ
КРАЯЗНАЎЦАЎ
БРАСЛАЎШЧЫНЫ

№ 11 (36)
ЛІСТАПАД
2004 г.

УНІКАЛЬНЫ ЮБІЛЕЙ МЯСТЭЧКА ІКАЗНЬ

1504 500 2004

Аляксандр Ягелончык Ян Сапега

Звычайна даты заснавання гарадоў, мястэчак, вёсак даволі ўмоўныя. Часцей за ўсё за кропку адліку іх гісторыі бяруцца першыя згадкі ў ісьмовых крыніцах. Іказнь – паселішча ўнікальнае ў гэтых адносінах. Мы можам назваць не толькі дакладны год, калі пачалася гісторыя, але нават дзень.

26 сакавіка 1504 года Аляксандр Ягелончык, кароль польскі, вялікі князь Літоўскі, падпісаў грамаду, якая дазваляе Яну Сапегу пабудаваць умацаваны замак і заснаваць горад над возерам Іказнь.

... Аляксандр, з ласкі Божай, кароль Польшчы, Вялікі князь Літоўскі, Рускі, Прускі і інш., гаспадар і пераемнік ... Яну Сапеге за яго вялікія і выдатныя заслугі дазваляем ... будаваць і ўзводзіць ад фундамента або форт, або невялікі цэлы вялікі замак разам з горадам, які можа назваць паводле свайго меркавання ...

Выдадзена у Брэсце-Куяўскім у бліжэйшы аўторак адразу пасля Благавешчання болажэннай Дзевы Марыі. 26 сакавіка Года Божага 1504

Паводле сучаснага статусу Іказнь з'яўляецца вёскай, але большую частку сваёй гісторыі, ад часу заснавання і да 1939 года лічылася мястэчкам. Праўда, мястэчка было адным з самых маленькіх на Браслаўшчыне. У беларускіх мястэчках абавязкова дзейнічалі храмы (пераважна двух ці больш канфесій), пры якіх адчыняліся адукацыйныя ўстановы, у мястэчках праводзіліся тэатры, працавалі рамеснікі, у самым паселішчы ці побач размяшчаліся панскі двор. Мястэчка, такім чынам, заўсёды было цэнтрам невялікага рэгіёна. Так і ў Іказнь на працягу стагоддзяў з'яўджаліся навакольныя людзі па сваіх матэрыяльных ды духоўных патрэбах. І хаця гэта мястэчка не асабліва вылучалася нават на Браслаўшчыне, некаторыя матэрыялы з гісторыі надзвычай цікавыя ці нават унікальныя. Адметна мінулае Іказні і існаваннем побач астраўнога замка.

Выкарыстаем юбілейную нагоду, зазірнем у мінулае мястэчка Іказнь.

АБСТАВІНЫ ЗАСНАВАННЯ МЯСТЭЧКА ІКАЗНЬ

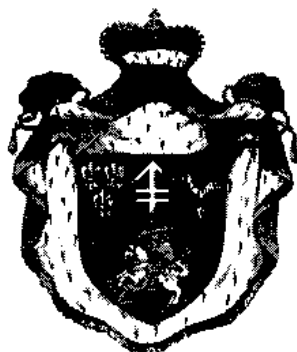
І да 1504 г. тэрыторыя вакол Іказненскага возера была заселена людзьмі. Ёсць дакументальныя крыніцы XV ст., якія згадваюць асобныя гаспадаркі і ўладанні. Шчыльнасць засялення не была высокай. У 1499 годзе адзін з пустых кавалкаў зямлі непдалёку ад возера набыў Іван (Ян) Сапега. У той час іказненскае наваколле падпарадкавалася Браслаўскай акрузе ці намесніцтву. Намесніцтва належала вялікім князям літоўскім. Іван Сапега быў асобай, набліжанай да вялікай княгіні Алены, жонкі Аляксандра Ягелончыка. Сама Алена ў падарунак ад мужа атрымала Браслаў і шэраг зямельных уладанняў. Трэба думаць, што ўслед за княгіняй стаў набываць тут маёнткі і І.Сапега. Набыццё першага кавалка зямлі за 200 коп грошай шырокіх зацвердзіў Аляксандр. Пазней гаспадар дзяржавы за адданую службу неаднойчы пашыраў уладанні І.Сапегі на Браслаўшчыне. Склаўся значны маёнтак, які, аднак, не меў цэнтра. Уладальніку патрэбна была і прадстаўнічая рэзідэнцыя. Некаторыя гістарычныя крыніцы паказваюць, што Іван Сапега адразу меркаваў заснаваць такі цэнтр. Дазвол ад Аляксандра Ягелончыка быў атрыманы ў 1504 годзе.

Заснавальнік Іказні Іван Сапега – адметная гістарычная постаць. Ён – адзін з тых, хто стаяў ля вытокаў фарміравання будучага багацця роду Сапегаў, якія пасля Радзівілаў лічыліся найбольш уплывовым родам Вялікага княства Літоўскага. Сапегі паходзяць з полацкіх баяраў праваслаўнага веравызнання. Пазней з'явіліся прэстыжныя версіі аб больш старажытным і высокім паходжанні роду. З другой паловы XVI ст. важнейшыя прадстаўнікі роду Сапегаў перайшлі ў каталіцкую веру.

Іван Сапега (Івашко Сапежыч) быў адным з чатырох сыноў пачынальніка роду Сямёна. Нарадзіўся каля 1450 году. Зрабіў выдатную кар'еру на дзяржаўнай службе. Пэўны час быў пісарам вялікай княгіні Алены, яе асабістым канцлерам. Сярод іншых важнейшых пасадаў Івана Сапегі ў іерархіі Вялікага княства Літоўскага – маршалак гаспадаркі, найвышэйшы сакратар ВКЛ, ваявода віцебскі, падляшскі. Неаднойчы ён выконваў адказныя дыпламатычныя даручэнні, ездзіў з пасольствамі ў Рым, Маскву, яго подпісы стаяць пад некаторымі мірнымі дагаворамі. Мабыць, меў пэўныя вайсковыя здольнасці, воль жа камандаваў часткай войска ВКЛ у знакамітай Аршанскай бітве 8 верасня 1514 года.

Памёр Іван Сапега ў 1517 г., паспеўшы залажыць падмурак будучаму багаццю Сапегаў. Значнае месца ў гэтым падмурку займалі іказненскія ўладанні.

Сапегі ўжывалі герб «Ліс» – у чырвоным полі сярэбраная двойчы перакрываючая страла. Клейнод меў адлюстраванне палавіны чырвонага ліса. Акрамя Сапегаў гэтым гербам карысталіся прадстаўнікі больш за 200 родаў. З XVIII ст. Сапегі сталі ўжываць свой уласны варыянт, на якім значную частку шчыта займае герб Вялікага княства Літоўскага «Пагоня».

Герб «Ліс» і уласны варыянт, які ўжывалі Сапегі

НАЗВА

Не так часта бывае, каб канкрэтнай асобе выпадала магчымасць назваць новае паселішча паводле свайго жадання. Вялікі князь Аляксандр Ягелончык дазволіў Сапегу назваць будучае мястэчка як раз «паводле свайго меркавання». Будучы ўладальнік паселішча праявіў сціпласць: ён не стаў прыдумляць нешта арыгінальнае, з прэтэнзіяй – а ад Іказненскага возера назваў мястэчка Іказнь. Назва, звыклая мясцоваму люду, прыжылася назаўсёды. Праз 100 з лішнім гадоў нашчадкі Івана Сапегі паступілі ўжо па-іншаму. Дарэчы тут, у Іказні, яны падпісалі дакумент аб заснаванні побач з Друяй новага горада з назвай Сапежын. Як бачна, назва з прэтэнзіяй, але жыла яна ўсяго толькі некалькі стагоддзяў, а пазней сталася адно здабыткам гісторыі.

Іказнь – назва вельмі старажытная. Выказваецца меркаванне, што яна мае фіна-угорскае паходжанне (у перакладзе азначае – «акно»). Ёсць верагоднасць, што ў аснове назвы балцкая слова kaisti – мучыць. У некаторых выданнях XIX ст. указвалася, што возера Іказнь мела іншую назву – Дунай. Ужыванне падвойнай назвы возера фіксуе план возера пачатку XX ст., які экспануецца ў Браслаўскім гістарычна-краязнаўчым музеі. «Дунай» – слова, якое даволі часта сустракаецца ў беларускім фальклоры. Магчыма, лічаць некаторыя даследчыкі, яно сведчыць аб даўнім перасяленні нашых продкаў з берагоў вялікай еўрапейскай ракі.

У час заснавання Іказні ў тутэйшых мясцінах жылі балты і славяне. Аб гэтым можна меркаваць па іншых навакольных назвах, па прозвішчах і імёнах жыхароў, якія дайшлі ў тэкстах дакументаў. Назвы навакольных паселішчаў пераважна славянскія: «Пустовщина на имя Земцова», Кудаўшчына, «сяльцо Ананийское», Клоусцеўшчына, Пуслоўшчына, Сотыеўшчына, Войныеўшчына, Вучыеўшчына.

З розных пісьмовых крыніц да нас дайшло шмат варыянтаў назвы: Ikašno, Ikaščno, Ikažno, Kážnia, Ikažnio, Ikažno і нават – Ыкажна. Асабліва цікавы апошні варыянт. Паспрабуйце знайсці на карце Беларусі паселішча, назва якога пачыналася б з літары «Ы».

Далёка не ўсіх задавальняюць навуковыя версіі паходжання назвы паселішча. Звычайна бытуюць розныя легенды і паданні. У Іказні любяць стары жыхар згадае пра жорсткага магната, уладальніка замка, які загадваў на беразе возера мучыць і казніць сваіх падданых. Нібыта, ад тых часоў засталася не толькі назва мястэчка, але і назва гары Шыбеніца, размешчанай побач.

 У 1515 г. ваяводы пскоўскія і паўгародскія па загаду маскоўскага гаспадара Васіля III накіраваліся на Браслаўшчыну. Была прадырыята спроба ўзяць Іказненскі замак, але ўмацаванні выстаялі.

 У пачатковы перыяд Інфлянцкай (Лівонскай) вайны Іказненскі замак, разам з іншымі замкамі Браслаўскага павета служылі заслонай Вільні з паўночна-усходняга боку. У замку трымаўся пастаянны гарнізон.

У кастрычніку 1561 г. тут размясцілі 300 польскіх вершнікаў (у Друі – 300, Дрысвятах – 200, Браславе – 500). Пры неабходнасці яны маглі быць перакінуты ў Інфлянты.

 Замак некалькі разоў згадваецца ў дакументах XVI ст., у тым ліку ў 1589 г., разам з “гарматамі і стрэльбамі”.

 Другая палова XVI ст. гісторык Аляксандр Гваніні ў кнізе “Хроніка Еўрапейскай Сарматы” (першае выданне ў 1578 г.) напісаў: “Іказня, замак мураваны і места драўлянае над ракой той жа назвы, ад Братыслава дзве мілі ляжыць”.

 Малюнак Іказненскага замка змешчаны на карце Вялікага княства Літоўскага, выдадзенай у 1613 г. ў Амстэрдаме (Галандыя). Малюнак вызначаецца індывідуальнымі рысамі.

 У пачатку XVII ст. у замку пэўны час жыў Ян Станіслаў Сапэга (1589–1635 гг), сын знакамітага канцлера Льва Сапегі. Адукацыю атрымаў у Віленскай Акадэміі, езуіцкім калегіуме ў Брунсбергу, Вірцібургскім, Падуанскім, Балонскім універсітэтах. Быў наслом на соймы Рэчы Паспалітай, займаў пасады падстоля ВКЛ, маршалка дворага, маршалка вялікага.

 8 жніўня 1618 г. ў Іказненскім замку Я.С.Сапэга падпісвае прывілей аб заснаванні побач з Друяй новага горада – Сапегжына.

 У 1654 г. падчас вайны з Маскоўскай дзяржавай замак быў абложаны і ўзяты маскоўскімі войскамі. Фартэцыю здаў начальнік гарнізона падчасы браслаўскі Ян Драздоўскі, якога абвінавацілі ў здрадзе. Я.Драздоўскі апраўдаўся перад каралём. Вальны сойм 1662 г. па прадстаўленню ваяводы віленскага і некаторых паслоў адвёў падазрэнні ў здрадзе, але абавязаў падчасага даць справаздачу перад спецыяльнай камісіяй аб абставінах здачы замка непрыяцелю. Паводле падання, перад уварваннем ворага ў замак Я.Драздоўскі выкінуў у возера скрыню з каштоўнасцямі. Яшчэ адно паданне расказвае, што непрыяцелю дапамагла карова, якая на прытопленым мосце перайшла на востраў і такім чынам падказала пераправу.

 У ліпені 1655 г. замак на кароткі час занялі шведы. Здарылася гэта пасля таго, як Браслаўскі павет увайшоў у склад Швецыі. Шведскі атрад капітана Ёхана вон Уленборка ў складзе 117 рэйтараў пры падтрымцы пяхоты праз Плюсы накіраваўся ў Браслаў, а адсюль падраздзяленні адправіліся ў суседнія замкі, у тым ліку Іказненскі. Неўзабаве пад уплывам агульнай сітуацыі шведы пакінулі Браслаўшчыну. У вайне сярэдзіны XVII ст. замак атрымаў значныя пашкоджанні.

 Замак разбураны ў час Паўночнай вайны пач. XVIII ст. Сапегі прынялі бок Ст.Ляшчынскага і шведскага караля Карла XII – гэта стала падставой для разарэння ўладанняў Сапегі на Браслаўшчыне. У 1703 г. наваколле Іказні і сам замак разрабаваў вораг Сапегі – гетман Рыгор Агінскі.

 На працягу XVIII і XIX стагоддзяў руіны замка з цэглы і каменю інтэнсіўна разбіраліся на будаўнічы матэрыял.

Іказнь на карце Вялікага княства Літоўскага. 1613 г. Амстэрдам

МЯСТЭЧКА

Сапегі спадзяваліся, што з часам побач з замкам вырасце значны рамесны і гандлёвы цэнтр, крыніца дадатковых прыбыткаў у родавую скарбонку. У грамаце Аляксандра згадваецца будучая цэнтральная плошча мястэчка, гандлёвы рынак. Але гандаль развіваецца пры пэўных спрыяльных умовах, сярод якіх адну з галоўных роляў адыгрываюць шляхі зносін. Іказнь адносна важнейшых гандлёвых шляхоў не мела зручнага размяшчэння. Гасцінец, што на ўсход вёў да Дзісны і Полацка, а на захад праз Браслаў да Рыгі, не адыгрываў важнай ролі ў гандлі. Яшчэ меншае значэнне мелі мясцовыя шляхі Іказнь – Замошша, Іказнь – Друя. Іказнь стагоддзямі засталася невялікім драўляным мястэчкам, насельніцтва якога больш жыло з зямлі, чым з гандлю і рамёстваў. У пачатку XVIII ст. Сапегі зрабілі цэнтрам сваіх вялізных уладанняў на Браслаўшчыне Сапегжын – новы горад, размешчаны побач з Друяй на беразе Заходняй Дзвіны. Прывілей аб заснаванні Сапегжына, падпісаны ў Іказні, адначасова азначаў яшчэ большае змяншэнне ролі старога цэнтра.

Невядома, ці існавала якое невялікае паселішча на месцы Іказні да прывілея 1504 г., але праз 11 гадоў пэўная колькасць дамоў у мястэчку ўжо была ўзведзена. Гэта забудова была знішчана падчас паходу пскоўскіх і паўгародскіх ваяводаў у 1515 г. Як адзначаў Пскоўскі леталіс “...Под Икажем посад же ожгоша...”. Верагодней за ўсё, мястэчка пацярпела і падчас ройду маскоўскіх войск у 1535 г., калі былі панішчаны “Браславские места”.

Грамата канцлера Льва Сапегі на Іказненскі і Пагошцкі касцёлы 1593 г. прыводзіць ускосныя звесткі пра мястэчка. Згадваюцца: Рынак мястэчка, вуліца ўздоўж друйскай дарогі, перпендыкулярная ёй вуліца, якая вяла да зямельных надзелаў местачкоўцаў і вулчка, якая вяла ад Рынку да гарадской брамы. Яшчэ адна грамата, датаваная 1596 г., згадвае іказненскія корчмы, абавязковы атрыбут тагачаснага мястэчка. Звычайна корчмы размяшчаліся ў жылых пабудовах местачкоўцаў, гаспадары якіх выкуплялі права на гандаль алкагольнымі напоймі. Корчмаў магло быць даволі многа.

Найбольш поўнае ўяўленне аб сярэднявечнай Іказні дае дакумент аб падаткаабкладанні 1628 г. Гэты дакумент прааналізаваў выдатны браслаўскі гісторык О.Гедэман. Налічвалася 5 рынкавых дамоў, 80 вулічных, 1 дом належаў кушцу, 1 – краўцу, 3 – агароднікам, 4 –

млынарам. Такім чынам, рамеснікам належала 15 дамоў з 85. Зямельны надзел Іказні складаў 126 валок (валока – 21,36 га). Гэты вялізны кавалак зямлі і забяспечваў жыццё местачкоўцаў. Агульная колькасць местачкоўцаў была каля 600 чалавек. Як на той час, не так і мала для Браслаўскага павета (большымі населенымі пунктамі былі толькі Друя, Браслаў і Відзы).

Дарэчы, уваходжанне Іказні і наваколля ў склад Браслаўскага павета канчаткова замацавала адміністрацыйная рэформа 1565-1566 гадоў. І да гэтага большасць крыніц адносіла Іказнь да Браслаўскай акругі. Але часам адбывалася блытаніна, бо зусім любач праходзіла мяжа Полацкай зямлі. Так, у 1517 г. Іказнь была аднесена да *“...Браславскога повета або Полоцкага...”*. Іказнь фігуруе ў размежаваннях Полаччыны і Браслаўшчыны. Ужываўся нават тэрмін *“икаженские границы”*. У адным з дакументаў сярэдзіны XVI ст. чытаем *“погост Икажно”*. Пагостам называліся невялікія паселішчы з царквой і могілкамі (пазней гэта слова цалкам выцеснена словам *“мястэчка”*). Але, магчыма, Пагост у дадзеным выпадку азначаў назву паселішча Пагост, размешчанага непаладэку.

Іказнь вельмі моцна пацярпела ад ваенных дзеянняў сярэдзіны XVII ст. Мястэчка было занята і маскоўскімі войскамі, і шведскімі. Захавалася сведчанне вядомага рускага дзяржаўнага дзеяча А.Ардын-Нашчокіна, які пісаў у 1659 г. да цара Аляксея Міхайлавіча: *“...рейтары мучат людей в Икажне...”* і што лепей было б *“...не жить здесь и не видеть над людьми таких злых бед!”*. Стаялі ў Іказні аддзелы Рэчы Паспалітай. Пад 1661 г. згадвае мястэчка камандзір аднаго з такіх аддзелаў Ян Пачобут-Адлянціцкі, аўтар дзённіка. 10 ліпеня 1661 года ён прыняў харугву, размешчаную ў Іказні. Ніякіх здарэнняў, звязаных з тутэйшымі мясцінамі, аўтар дзённіка не адзначаў, апроч таго, што тут ён даведаўся пра страту праз нядбайства вазіцы свайго каня жамойцкай пароды, коштам каля 60 злотых. 16 ліпеня Пачобут-Адлянціцкі з харугвай быў ужо пад Друяй.

Пасля другога падзелу Рэчы Паспалітай мястэчка Іказнь апынулася ў складзе Дзісенскага павета. Пры складанні апісання Дзісенскага павета Мінскай губерні адзначана, што *“село Икажно”*, разам з панскім дваром мела 50 сядзіб, 131 жыхара мужчынскага полу, 132 жанчыны. Размяшчалася тут *“...корчма деревянная еврейская, в коей живут они по временным правам, на берегу озера...”*. Упершыню знаходзім сведчанне аб местачковых яўрэях, якія ў канцы XIX – першай палове XX стст. ужо складалі значную частку насельніцтва.

Некалькі цікавых момантаў гісторыі мястэчка звязаны з вайной 1812 года. Напачатку праз Іказнь па дарозе на Мёры прайшлі адступаючыя часткі 1-й Заходняй арміі пад камандаваннем Барклая дэ Толі. На некалькі дзён – з 24 да 26 чэрвеня (па старому стылю) – у мястэчку і наваколлі размясціўся 5-ты

гвардзейскі корпус, якім камандаваў брат імператара Аляксандра I, вялікі князь Канстанцін. 25 чэрвеня ў Іказнь прыбыў сам імператар, які перад гэтым прыпыняўся ў Бяльмонтах. Барклай дэ Толі з Бяльмонтаў пераехаў у Дзедзіна, так што ў Іказні галоўнакамандуючы быў прасэдам. Хутчэй за ўсё, галоўная кватэра імператара знаходзілася ў панскім двары, бо местачковыя халупкі наўрад ці былі прыдатныя для гэтага. З Іказні галоўная кватэра пераехала ў Мілашова, туды ж перамясціўся і гвардзейскі корпус.

За расіянамі ў Іказнь зазірнулі французы. Мястэчка згарэла дашчэнту, напэўна, пастараліся марадзёры. У наваколлі Іказні на бліжэйшых нагорках французы выглядалі зручную назіцью на той выпадак, калі б расіяне надумалі б атакаваць асноўныя сілы непрыяцеля з усходу.

Французскія корпусы размясціліся на адпачынак у наваколлі Браслава. Камандуючы, маршал І.Мюрат, – бліжэйшы палчэнік імператара, кароль іспанскі, прыпыніўся ў маёнтку Бяльмонты. Адсюль ён пісаў Напалеону між іншым і пра іказненскую назіцью. Як вядома, назіцця не спатрэбілася.

У першай палове XIX ст. у Іказні

налічвалася 30 двароў, менш, чым да вайны. У 1879 г. меўся 541 жыхар (270 мужчын і 271 жанчына). У XIX ст. местачкоўцы былі перакапаны, што іх паселішча было значным горадам з маіюбургскім правам, знішчанае войскамі Карла XII. У пачатку XX ст. мястэчка Іказнь Перабродскай воласці Дзісенскага павета Віленскай губерні мела 573 жыхароў (267 мужчын і 306 жанчын). Мястэчку належала 610 дзесяцін зямлі. Праводзіўся раз на год Пакроўскі кірмаш – пачынаўся ў першы будні дзень пасля першай нядзелі ў кастрычніку і доўжыўся 3 дні. Меліся 3 лаўкі для гандлю драбязой. У Іказні пастаянна жыў ураднік 3-га паліцэйскага стану. Паселішчу было пакинута званне мястэчка, дзе было дазволена сяліцца яўрэям.

У 1919 годзе Іказнь з’яўлялася адным з цэнтраў антыбальшавіцкага паўстання *“зялёных”*. Асноўную частку яго ўдзельнікаў складалі сяляне, незадаволеныя рэквізіцыямі з боку новай улады і гвалтам над асобай з боку камісараў і іх прыхільнікаў. Паўстанне пачалося 14-15 чэрвеня ў м.Германавічы і неўзабаве ахапіла значную частку Дзісеншчыны. У 20-х чыслах кастрычніка асноўныя сілы паўстанцаў перамясціліся на Брас-

Адносіна імператара Аляксандра I Барклаю дэ Толі

Імператар Аляксандр I

Господину главнокомандующему 1-й Западной армией Барклаю де Толли.

Поелику обстоятельства потребовали отступить Корпусу Генерала Дохтурова 25 числа до местечка Новогорода, что и побудило предписать Корпусу Генерал-Лейтенанта Остермана отступить к д.Навлоки, и согласно с движением сих корпусов полагаю я, что корпуса Генерал-Лейтенанта Боговута, Тучкова и Уварова отступят сего числа к Дедине, вследствие чего и предписываю вам приказать, чтобы 26 числа все корпусы 1-й Западной Армии заняли бы следующие позиции: Графа Витгенштейна по левому берегу Двины при местечке Друе, Боговута, Тучкова и Уварова при деревне Милашова, Остермана и

Корфа при деревне Богине, Дохторова при дер. Новые Крюки и корпус Его Высочества при местечке Леонполье. 27 же числа все корпусы выступят в лагерь при Дриссе, а корпус Витгенштейна переходит Двину при Друе. Арьергарды остаются в полуимье или более, смотря по обстоятельствам, от их корпусов и наблюдают движение неприятеля.

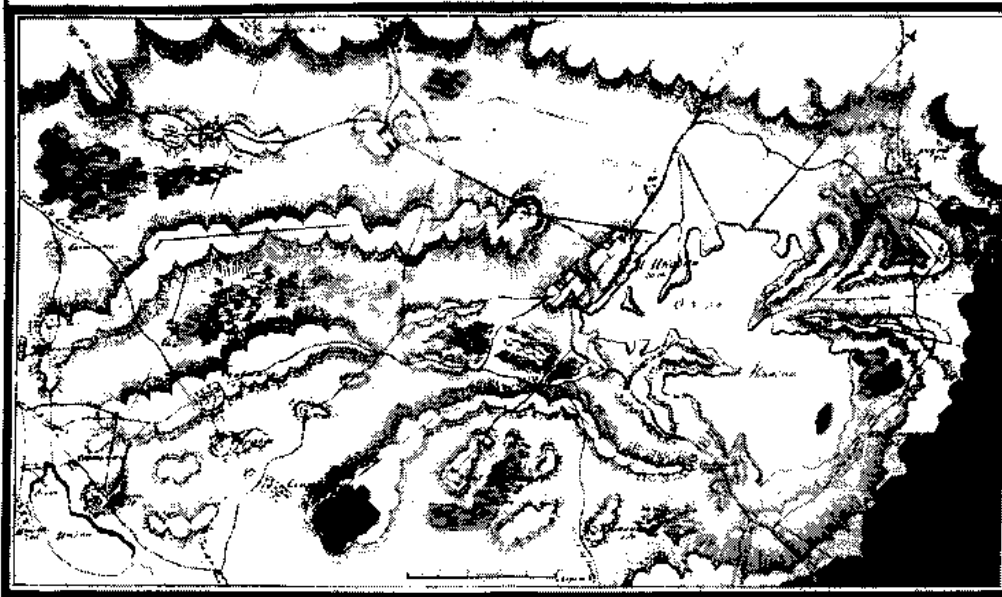
Из посланного Вашего рапорта усматриваю, что войска и лошади от дурных дорог пришли в большую усталость, не менее того обстоятельства требуют, чтобы ещё сего числа сделали бы оные движения в вышеупомянутые позиции чрез что Корпусы 1-й Западной Армии будут в близком между собой сношении и совершенно обеспечат отступление наше в Дриссенский лагерь, которые ныне судя по движениям неприятеля более на левое крыло нашей армии стремящиеся, подвергается опасности. Относительно обоза Корпусов, дано генерал-вагонмейстеру новое направление. Для облегчения войск во время марша прикажите делать частые привалы. К Генералу Дохтурову предписано уже от меня касательно новых движений.

№ 49

Главная квартира в местечке Иказнь
Июнь 25-го дня
Александр

Расійскі дзяржаўны васна-гістарычны архіў.
Ф. ВУА, спр.3512, ч.11, арк. 92,92 адв.

План "Окръжности" М. Иказни.

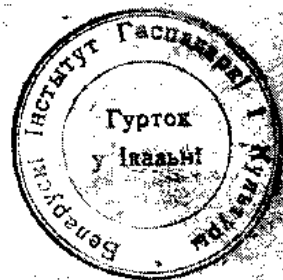
План Іказненскага наваколля складзены расійскімі афіцэрамі.
Пачатак XIX ст.

лаўшчыну. Галоўны штаб размясціўся ў Іказні. 21 чэрвеня частка Дзвінскай роты, якая прыйшла на данамогу мясцовым бальшавікам, здалася ў Іказні, камандзір яе быў арыштаваны. Значную ролю ў разгортванні паўстання ў Іказненскім рэгіёне адыграў ксёндз М.Букляровіч, а таксама былы паліцэйскі Пурвін, штабс-капітан Наруц, прыстаў Жаба. Бальшавікі ацэньвалі, што ў Іказні канцэнтравалася каля 800-1000 паўстанцаў. Праз некалькі дзён, з дапамогай франтавых часцей, паўстанцы былі выбіты з Іказні. 28 чэрвеня палі ўсе азорныя пункты паўстання.

У 20-30-я гады XX ст. Іказнь – мястэчка Перабродскай гміны Браслаўскага павета Віленскага ваяводства. У 1929 г. працавалі два кавалі (Ф.Манцэвіч, А.Монскі), два шаўцы (Л.Пурвін, В.Эйленсон), дзейнічалі піўная Н.Самавара, прыватныя крамы В.Монскага, Д.Самавара, К.Шнайдара, Ш.Генса, кааператыўная каса. У 1931 г. налічвалася 96 двароў, 480 жыхароў. Побач размяшчалася калонія Іказнь з 20 дварамі, 141 жыхаром. У 30-я гады XX ст. былі арганізаваны гурток Інстытута беларускай гаспадаркі і культуры (мелася бібліятэка беларускіх кніг і выданняў), мясцовая пажарная каманда.

У 1940 годзе Іказнь стала цэнтрам сельсавета Браслаўскага раёна. Сельсавет аб'ядноўваў 37 населеных пунктаў, у якіх налічвалася 2932 жыхары. У самім мястэчку налічвалася 584 жыхары, у калоніі Іказнь – 174. Самымі буйнымі паселішчамі акрамя таго былі – Укля (293 жыхары), Бусушчына (190), Суднік (180), Калеснікі (189), Самуйлы (169), Мелеўцы (177).

У гады Вялікай Айчыннай вайны гітлераўцы знішчылі яўрэйскае насельніцтва мястэчка, забілі двух мясцовых ксяндзоў. Пры адступленні мястэчка было падпалена немцамі. Вызвалена часцямі 1-га Прыбалтыйскага фронту ў пачатку ліпеня. У 1949 г. ў мястэчку і суседняй калоніі створаны калгасы "Шлях да камунізма" і імя Варашылава. У той перыяд у кожнай вёсцы была свая гаспадарка. У 1954 годзе Іказненскі і Цяцёркаўскі сельсаветы былі аб'яднаны. Іказнь перастанала быць цэнтрам сельсавета, але ўвесь час заставалася цэнтрам буйной калектыўнай гаспадаркі (калгас імя Чарняхоўскага, цяпер СВК «Іказнь»). У 1971 годзе налічвалася 88 гаспадарак, 268 жыхароў.

Пячатка Іказненскага
гуртка БІГ і К

Спіс гаспадароў мястэчка Іказнь. 1819 г.

1. Ажынь Вінцэнт (20 гадоў), жонка Езафата (18), сын Антон (2), дачка Цэцылія (4), брат Сымон (19), жонка Разалія (18), маці (80);
2. Пустэча пасля памерлага Рамана Гераткоўскага;
3. Якуб Пабяржэлі з сям'ёй;
4. Пустэча пасля Пятра Вай
5. Пустэча;
6. Пустэча пасля Міхала Яроцкага;
7. Якуб Склот з сям'ёй;
8. Пустэча пасля Сымона Куксяна;
9. Андрэй Пажаарскі з сям'ёй;
- 10-14. Пустэчы;
15. Станіслаў Шлапска з сям'ёй;
16. Казімір Лоцкі з сям'ёй;
17. Дамінік Балтрукевіч з сям'ёй;
18. Пустэча;
19. Ян Рыдзіка з сям'ёй;
20. Ян Васілішак з сям'ёй;
21. Томаш Жойдз з сям'ёй;
22. Пустэча;
23. Я. Швайчыцкі;
24. Антон Яроцкі;
25. Зыгмунт Дзевяткоўскі;
26. Пустэча;
27. Францішак Манувіч;
- 28-29. Пустэчы;
30. Ян Дворскі;
- 31-32. Пустэчы;
33. Ян Вайцялёпак;
- 34-36. Пустэчы;
37. Юзафат Лукоўскі;
- 38-39. Пустэчы.
40. Фенікс Лакевіч.
- 41-44. Пустэчы.
45. Вінцэнт Цураніцкі;
- 46-47. Пустэчы.
48. Томаш Высоцкі.
49. Пустэча;
50. Імат Ранкевіч.

Успамінае Моніка Бездэль

...Перад вайной мястэчка выглядала зусім не так, як цяпер. Забудова была шчыльнайшая і грунавалася каля цэнтра – паміж касцёлам і царквой. Галоўная вуліца праходзіла ў напрамку касцёл – царква. У цэнтры жыло шмат яўрэяў. Некаторыя з іх трымалі крамы, ншрыклад, Самавар, Калман. У іх крамах прадаваліся пераважна харчовыя тавары. Найленнай крамай лічылася крама Монскай. У ёй можна было набыць газу, мануфактуру, галантарэйныя наборы. Сваіго кірмашу мястэчка не мела, сэдзілі ў Мёры і Браслаў. Шмат людю збіралася падчас касцельнага фесту, тады з'яўляліся ў мястэчку дробныя ганцляры-ніканіэрнікі. У мястэчку жылі католікі і праваслаўныя, старавераў перад вайной хіба не было. Мясцовых яўрэяў немцы часткова забралі ў Браслаўскае гета, некаторых пастралілі на месцы. Спачатку пасадзілі ў склеп у доме Самавара, потым збівалі палкамі і расстрэльвалі ў такім месцы, дзе былі бульбяныя ямы – у Жвірках. Каля 20-ці чадапек там загінула. Пасля вайны акурат праз Жвіркі новую дарогу на Мёры пралажылі. Калі бульдозер вырыў косяці, загадалі ўбок сунуць – на гэтым справа і скончылася. Іказнь амаль уся выгарала ў апошнія дні акупацыі. Калі фронт падыйшоў, адступаючыя немцы абстрэльвалі дамы спецыяльнымі кулямі. Хаты, крытыя салямай, адразу ўспыхвалі, агонь перакідваўся з будынка на будынак. Жыхары ў гэты час пахаваліся хто куды. Ацэска толькі некалькі хат. Пасля вайны Іказнь адбудавалася, але ўжо зусім іншыму стала выглядаць...

Гісторыя храмаў, якія дзейнічаюць у мястэчку, іх святароў – адна з найбольш разнастайных і цікавых старонак мінулага Іказні. У розныя часы тут існавалі храмы чатырох хрысціянскіх канфесій: уніяцтва, каталіцава, пратэстанцтва.

Яшчэ не было замка і мястэчка, а Іван Сапега ўжо задумваўся аб заснаванні дома Божага ў сваіх уладаннях каля возера Іказнь. У 1499 г. ён атрымаў дазвол вялікага князя Аляксандра на набыццё дома ў Браславе, у якім меркавалася адкрыць карчму "медовую і пивную" з тым, каб даход ад яе ішоў на "церков божию Святого Духа на Иказно". Іван Сапега паходзіў з пратэстанцкага роду, але пасля наведвання Рыма ў 1491 г. стаў прыхільнікам Фларэнтыйскай царкоўнай уніі 1439 года. Унія прадугледжвала аб'яднанне двух асноўных галін хрысціянства пад кіраўніцтвам папы рымскага. Унія не мела значнай падтрымкі ў Вялікім княстве Літоўскім, але пазней, у 1596 г. па яе прынцыпах была заснавана вядомая Брэсцкая ўнія.

У 1501 г. І. Сапега атрымаў дазвол папы рымскага Аляксандра VI ўзвядзенне царквы Святога Духа ў маёнтку Іказнь, у якой маглі б маліцца як пратэстанцкія, так і каталікі. Некаторыя крыніцы сведчаць, што царква паўстала толькі ў 1509 г. Магчыма, набажэнствы да гэтага адбываліся ў часовай пабудове, а тым часам ішла падрыхтоўка да ўзвядзення пастаяннага храма. Многімі гісторыкамі сцвярджаецца, што храм 1509 года быў каталіцкім касцёлам. Але ж у фундацыйнай грамаце Іказненскаму касцёлу, нададзенай Львом Сапегам, адзначаецца адназначна, што касцёл размяшчаецца ў будынку, дзе перад тым была "...царква руская Святога Духа...", з якой збор кальвінскі пазней зрабілі...". Тое, што першы храм у грамаце 1593 года названы пратэстанцкім, сведчыць, магчыма, аб тым, што ў ім служыў пратэстанцкі святар. У 1566 годзе ў Пісцовай кнізе згаданы "поп Фома, который жил в Иказно городке 11 лет". Ці стала царква ў Іказні ўніяцкай, ці наведвалі яе каталікі – невядома. Калі так, то гэты храм можна лічыць адным з найбольш старажытных уніяцкіх храмаў Вялікага княства Літоўскага.

У XVI ст. пашырэнне на землях ВКЛ атрымала Рэфармацыя. Многія магнаты, шляхта станавіліся пратэстантамі. Да гэтай рэлігійнай плыні адносіліся Страбоўскія, Пронскія, якія кароткі перыяд валодалі Іказню. Каля 1555 г. Страбоўскія перарабілі Іказненскую царкву ў Кальвінскі збор. Увогуле, кальвінскі збораў на тэрыторыі Браслаўскага павета было няшмат – у Відзах, Друі і суседняй з Іказню Уклі.

Яшчэ адзін уладальнік Іказні – канцлер Леў Сапега таксама нейкі час быў пратэстантам, але ў 1586 г. ён уступіў у лона каталіцкай царквы. Л. Сапега пачаў шчодро фундаваць каталіцкія храмы. У 1593 г. ён выдае грамату для Іказненскага і Пагосцкага храмаў. У грамаце акрэсліваецца, што ад таго часу храм, размешчаны на іказненскім рынку, павінен быць толькі касцёлам. Забараняліся ў будучым любыя змены пад страхам страты ўсіх наданняў і, акрамя таго, нагляд за каталіцкай святыняй даручаўся капітуле касцёла Святога Станіслава ў Вільні і Езуіцкаму калегіуму.

Іказненскаму касцёлу давалася зямля вакол храма дзе існавалі могілкі, зямля для святароў, пад школу і шпіталь для ўбогіх побач з касцёлам. На карысць касцёла адыходзіла частка местачковых пляцаў з забудовамі, падданымі і іх павіннасцямі, фальварак каля мястэчка, "які Буліч Баярын трымаў" (5 валок і 7 моргаў зямлі), вёскі Білевічы, Рэзутовічы (разам 9 валок), возера "Ісмінско". Касцёл паводле граматы атрымаў імя Цела і Крыві Езуса Хрыста. Іказненскі кобндз павінен быў абслугоўваць касцёл Святой Троіцы ў Пагосце. Такім чынам, у той перыяд храм у Пагосце быў філіяльным. Самастойная парафія ў Пагосце была арганізавана 14 ліпеня 1766 г.

28 мая 1596 г. Леў Сапега павялічыў наданне Іказненскаму святару з тым, каб ён утрымліваў пры двух касцёлах вікарыеў, містраў і кантараў для навування дзяцей. Дакумент пацвердзіў кароль і вялікі князь Жыгімонт III Ваза.

Не выклікае сумненняў, што першыя храмы ў Іказні былі драўляныя. Невядома, ці ўцалела царква падчас наезду непрыяцеля ў 1515 г. Захаваліся сведчанні аб знішчэнні касцёла ў час вайны сяродзіны XVII ст. У перыяд 1674-1677 гадоў Іказнь наведваў візітатар Віленскай дыяцэзіі, суфраган беларускі Мікалай Слупскі, які апісваў стан касцёлаў пасля вайны. Ён адзначаў: "Іказнь – касцёл драўляны вялікі, будуюцца за кошт Казіміра Сапегі, ваяводы полацкага, на месцы знішчанага непрыяцелем. У гэты час ужываецца часовае збудаванне..."

У XVII ст. ў Іказні будуюцца другі храм. У 1627 г. за кошт Яна Сапегі ўзводзіцца царква, паводле некаторых крыніц пратэстанцкая. Аднак, верагодней за ўсё, яна была ўніяцкай, ці неўзабаве стала ўніяцкай.

Звесткі пра іказненскія храмы XVIII ст. эпизадныя. У 1736 годзе згадваецца шпіталь пры касцёле, які быў фундаваны князем Янам Казімірам Масальскім. Гэта значыць, што патрабаванне Льва Сапегі аб пастаянным утрымліванні шпітала з 1593 г. не выконвалася.

Іказненская каталіцкая парафія адносілася ў XVII–XVIII стст.

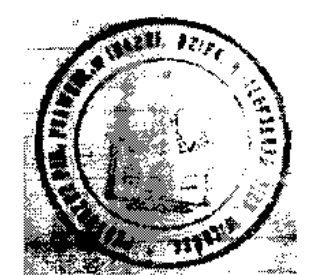
да Браслаўскага дэканата і з'яўлялася адной з самых шматлюдных. Захавалася апісанне парафіі, складзенае ў 1784 г. Да парафіі адносілася 237 паселішчаў, у тым ліку мястэчкі: Замошша, Быхаўка ці Слабодка, Іказнь, Еды, Наўлока; буйныя панскія двары: Адамклар Клётаў, Мількі Бужынскіх, Еды Пізані, Мелеўцы Габрыялоўскіх, Свідэршчына Свідэрскіх, Снегі Аляшкоўскіх, Сутаровічы Сутаровічаў, Забор'е Мірскіх, Забалацце Дмахоўскіх, Зайнова Плятэраў; тры двары ў Уклі

Радзевічаў, Клётаў, Каляневічаў. Пазней на гэтай тэрыторыі паўстануць асобныя парафіі: Слабодская, Едская, Замошская, Барадзініцкая. Па дадзеных 1781 г. Іказненская парафія налічвала 4915 вернікаў. Цікава, што складальнік апісання кобндз З. Ластоўскі адзначаў паселішчы, якія сталі засяляцца стараверамі: Мацешы, Малаўкі, Опліса, Укольск, Алейнікі, Пустошка, Родзевішчына, Турчылава, Вяжаўшчына, Зачарэўе.

У Іказненскім касцёле быў ахрышчаны Генрык Дмахоўскі (1810 – 1863 гг.), удзельнік паўстанняў 1830-1831 і 1863-1864 гадоў, вядомы скульптар (псеўданім Генры Сандэрс), працы якога, між іншым, зберагаюцца ў музеі Кангрэса ЗША. Тут браў шлюб ягоны бацька.

У 1798 г. здрахлелы будынак каталіцкага храма быў адрамантаваны. Апісанне 1800 г. згадвае ў Іказні плябанію і каталіцкі касцёл "...во имя Покрова Пресвятой Богородицы" (відавочна, назва дадзена памылкова), плябанію і ўніяцкую царкву "...во имя Святого Николая Чудотворца". Касцёлу належаў 1 двор у вёсцы Вашкелеўшчына (10 чалавек), а царкве – двор у вёсцы Заполеўшчына (7 чалавек). У тым жа годзе ад пажару ў мястэчку загарэўся касцёл і цалкам быў знішчаны. Набажэнствы адбываліся ў часовай будыніне, якая таксама згарэла падчас вайны 1812 года. Новы храм паўстаў у 1814 годзе, калі ксяндзом быў Антон Раткевіч.

Захавалася "Хроніка" касцёла, складзеная ў 1849 г. Храм там вызначаны вясковым, не вельмі прадстаўнічым, сярэдніх памераў, без якіхсьці твораў мастацтва ў інтэр'еры. Меліся тры званы: 22, 14, 5 пудоў. На іх надпісы: "Пераліць мяне загадаў кобндз Зыгмунт Ластоўскі ў 1810 годзе". Фундуш касцёла складаўся з 30

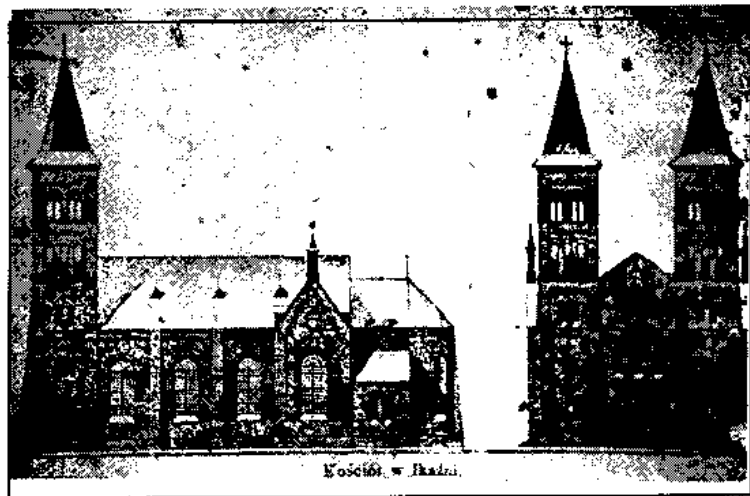
Пячаткі іказненскіх храмаў: 1 - касцельная XIX - пач. XX стст.; 2 - касцельная 20-30 гг. XX ст.; 3 - царкоўная XIX - пач. XX стст.; 4 - царкоўная 20-30 гг. XX ст.

сяліб у трох вёсках: Рэўты, Цілеўцы, Мілюны і 150 рублёў срэбрам штогод з маёнтка Лапацінскіх Мількі. Касцёлу належаў філіяльны храм у Навапацы пад назвай Сэрца Ісуса, якому папа рымскі Пій VI выдаў прывілей на адпусты. На гэты храм сталі прэтэндаваць праслаўленыя і да завяршэння спрэчак ён быў 3 чэрвеня 1844 г. апячатаны ўладамі. У 1864 г. касцёл у Навапацы перадаў праслаўным. Дзі-сенскі каталіцкі дэкан распарадзіўся ўсе начыне перавезці ў Іказнь. У тым ліку абраз Святой Параскевы – вельмі шануемы навакольнымі вернікамі. Улады загадалі вярнуць гэты і іншыя абразы. Далейшы лёс іх невядомы. Дакладна, што ў Іказні застаўся выдатны твор драўлянага разьбярства – фігура Хрыста. Колькасць парафіян у 1849 г. складала 6850 чалавек. 3 канца XVIII ст. парафія перайшла ў склад Дзісенскага дэканата. У канцы XIX ст. парафія Іказненскага касцёла Божага Цела налічвала 9238 вернікаў і мела яшчэ дзве капліцы: Барадзінічы і Падзьявы.

Уніяцкі храм уцалеў у час пажараў 1800 і 1812 гадоў. Драўляны будынак настолькі здрахлаў, што ў 1825 г. ён быў разабраны. Уладальнік маёнтка Ромер узяўся ўзводзіць новую царкву, але тым часам большая частка ўніяцаў – 499 душ – перайшла ў каталіцкую веру. Царскія ўлады пастанавілі вярнуць іх ва ўніяцтва і загадалі Ромеру хутчэй збудаваць царкву. Неўзабаве ўніяцтва скасавалі. Ромеры не спыталіся будаваць праслаўны храм. Тады губернатар загадаў спagnaць з уладальніка Іказні 400 рублёў і за год узвесці ў Іказні царкву “у візантыйскім стылі”. Царква паўстала ў 1846 г. Захавалася яе апісанне 1848 года: “...зданнем *деревянная с колокольнею на ней же, новая на подмуровке без внутреннего устройства... Престол в ней один в имя Святого Николая... Утварью скудна.*” Царкве належала 40 дзесяцін (дзесяціна – 1,1 га) ворнай зямлі, 30 дзесяцін сенажаціў, 70 дзесяцін пад няўдобицамі (па дадзеных 1842 г. ад уніяцкай царквы перайшло 15 мужчынскіх душ сялян з 7 дзесяцінамі зямлі). У апісанні адзначана, што ні святар, ні дзяк не маюць ніякіх жылых і гаспадарчых пабудоў. Да царквы адносілася філіяльная (“пріписная”) царква ў вёсцы Зайнова, узведзеная памешчыкам Мірскім. Прыход у 1848 годзе налічваў 87 двароў, 587 вернікаў. Найбольш праслаўных налічвалася ў Іказні (120), Уклі (117), Цяцёрках (38), Барадзінічах (37), засценку Тарылава (29), Самуйлах (24). У 1858 г. згадваецца Іказненскае праслаўнае брацтва (аб’ядноўвала 61 чалавека). Звычайна брацтвы займаліся дабрачыннай дзейнасцю.

У канцы XIX стагоддзі ў царкве ўжываўся стары зван, адліты ў 1656 годзе з надпісам на латыні “*Cloria in excelensis Deo*” (“Хвала на вышчынях Богу”). “Слоўнік геаграфічны Каралеўства Польскага і іншых славянскіх зямель” падае звесткі пра 1241 верніка Іказненскага праслаўнага прыхода.

На пераломе XIX і XX стагоддзяў паўстала неабходнасць будаўніцтва ў Іказні больш капітальных храмаў. У 1900 г. праслаўны прыход налічваў 812 мужчын і 721 жанчыну. Невялікая драўляная царква была занадта маленькай. Напрыканцы XIX ст. царкоўныя ўлады ініцыяравалі пытанне аб узвядзенні мураванай царквы. У 1900 г. былі зацверджаны праект і каштарыс. Рэалізаваны праект быў у 1906 г. Архітэктар праекта – Аляксандр Шпакоўскі, аўтар праектаў каля 40 храмаў у Віленшчыне. На Браслаўшчыне ён праектаваў плязбніцу ў Браславе і Дрысвяцкую царкву (падрабязней пра А.Шпакоўскага глядзі

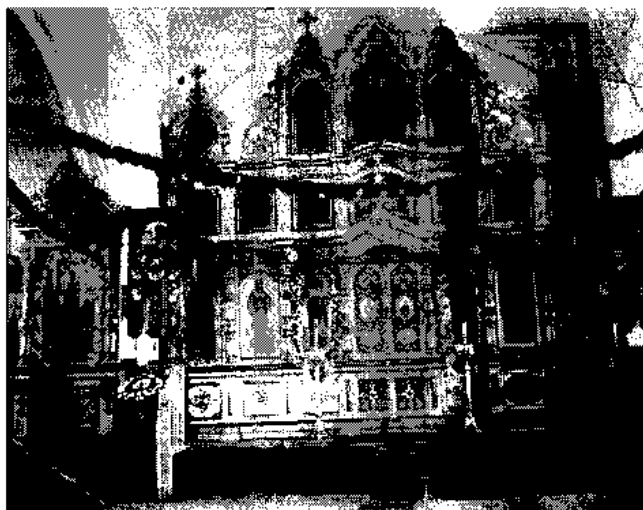
Касцёл у Іказні.

Паштоўка з праектам Іказненскага касцёла

“Павет” № 1 (5) 2002 г.). Архітэктурнае аблічча царквы тыповае для таго перыяду (так званая “мураўёўка”). У 1903 г. ў Іказні пабудавалі новы жылы дом для святара. У 1900 г. колькасць каталіцкіх вернікаў Іказненскай парафіі складала 12213 чалавек. Перапіска аб узвядзенні новага храма “...*вместо существующего ветхого деревянного*” доўжылася з 1901 да 1903 гадоў. Але віленскі генерал-губернатар “...*не нашёл возможности разрешить перестройку Иказненского костёла...*”.

Пасля першай рэвалюцыі атрымаць дазвол на ўзвядзенне непрааслаўнага храма стала значна прасцей. У 1906 г. зноў пачалася перапіска наконт гэтага. Урэшце ўлады зацвердзілі каштарыс – 27147 рублёў 78 капеек. Капі царкву будавалі за кошт дзяржавы, то касцёл узводзіўся коштам збораў, ахвяраванняў. Была выпушчана спецыяльная паштоўка з праектам касцёла, продаж якой даваў дадатковыя грошы. Стары драўляны храм разабралі, на яго месцы пачалі будоўлю, а вернікі маліліся ў спецыяльнай драўлянай будыніне. 14 верасня 1912 г. пробашч Міхаіл Букляровіч рапартаў аб завяршэнні будаўніцтва. Спецыяльная камісія прызнала, што касцёл пабудаваны “...*прочно, правильно и из доброкачественного материала*”. Старажылы ўспамінаюць, што камяні на будоўлю прывозілі фурманкамі з навакольных палёў, а цэглу рабілі на месцы спецыяльна нанятых майстры на месцы. Пасля завяршэння касцёла засталася шмат будаўнічых адходаў, іх скінулі ў возера, бо зямля была занадта дарагой, каб яе засмечваць. Узведзеныя храмы служаць вернікам і да гэтай пары, з’яўляюцца ўпрыгажаннем паселішча.

Захаваліся царкоўныя ведамасці за 1931–1932 гады. Згадваецца, што ў 1928 г. храм наведаў уладыка, епіскап віленскі. У 1931 г. царкву падрамантавалі. У царкоўным штаце значыліся святар і псаломшчык. Яны жылі з кавалка царкоўнай зямлі – 30 га, які прыносіў у год 450 золотых даходаў (300 для святара, 150 для псаломшчыка), 90 золотых збіралі ад прыхаджан. 90 золотых складала датацыя дзяржавы. У 1922 г. ўлады канфіскавалі ў храма 136 дзесяцін зямлі і дом псаломшчыка.

Іканастас Іказненскай царквы. Фотаздымак 1930-х гадоў

Прыход складаўся з 99 сяліб (397 мужчын і 414 жанчын). Найбольш праслаўных было ў Кляўсах (179), Уклі (150), Іказні (104), Гушчыне (71), Голубаўшчыне (47). Як бачна, сітуацыя ад XIX – пачатку XX стагоддзяў змянілася. Цікава, што ведамасць адзначае значную колькасць старавераў на тэрыторыі прыходу – 100 гаспадарак (850 вернікаў). Каталіцкая парафія ў канцы 30-х гг. XX ст. налічвала 4500 вернікаў. Меўся дапаможны касцёл у Пераброддзі, пабудаваны з дрэва ў другой палове 30-х гадоў XX стагоддзя.

Органы савецкай улады зафіксавалі страты, нанесеныя царкве нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Паводле акта 1945 г., гітлераўцы забралі 3 званы коштам 180 тысяч рублёў, пашкодзілі 150 метраў агароджы коштам 30 тыс. рублёў і пабілі шкла на 4,5 тыс. рублёў. Гэтыя злачыныя акупанты ўчынілі ў 1942 і 1944 гадах. Неўзабаве савецкая ўлада расправіцца з храмамі і іх маёмасцю больш грунтоўна.

У 1949 годзе на Браслаўшчыне пачаліся арышты ксяндзоў. Звычайна інкрымінаравалі падпольную антысавецкую дзейнасць і адпраўлялі ў лагеры. Іказненскі ксёндз Іосіф Францэвіч у ліпені 1949 г. паспеў схавацца. Райвыканкам прызнаў “*безхозійственным*” маёмасць касцёла і маёмасць ксяндза. Перад гэтым, у 1948 г., католікі атрымалі “*молитвенное здание с предметами культа в бессрочное пользование*”. Гэта значыць, дзяржава спачатку нацыяналізавала, а пасля зрабіла шырокі жэст – карыстаецца. Але толькі да пары...

У 1949 г. на Браслаўшчыне пачаліся арышты ксяндзоў. Звычайна інкрымінаравалі падпольную антысавецкую дзейнасць і адпраўлялі ў лагеры. Іказненскі ксёндз Іосіф Францэвіч у ліпені 1949 г. паспеў схавацца.

Райвыканкам прызнаў “*безхозійственным*” маёмасць касцёла і маёмасць ксяндза. Перад гэтым, у 1948 годзе, католікі атрымалі “*молитвенное здание с предметами культа в бессрочное пользование*”. Гэта значыць, дзяржава спачатку нацыяналізавала, а пасля зрабіла шырокі жэст – карыстаецца. Але толькі да пары...

У Глыбоцкім архіве зберагаюцца справы па канфіскацыі

“безхозьяственнаго” добра. Есць там, напрыклад, вопісы касцельнай маёмасці. Найбольш каштоўныя пазіцыі ў ім: касцёл (144540 руб.), арган (500 руб.), плябанія (13300 руб.), хлеб (200 руб.). Начынне храма каштоўнасць для дзяржавы не ўяўляла. Большасць прадметаў (крыжы, зван) пайшлі ў “утильсырьё (28,8 кг тряпок, 50 кг лома)”. Некалькі рэчаў было рэалізавана праз гандаль - тры дываны, насценны гадзіннік, крэслы. Прычым цікава, што напачатку пры ацэнцы гэтых рэчы прызнаны старымі, зношанымі на 50%. Пры рэалізацыі “зношанасць” узрасла да 90%. Літургічныя кнігі забралі ў свой архіў “органы”. Адзін прадмет адправілі ў Маскву, ва ўпраўленне каштоўных металаў – чашу, пакрытую металам жоўтага колеру (магчыма, пазалота).

Падобным чынам рэвізавалі і маёмасць ксяндза. Яго асабістыя рэчы ацанілі ў 12338 рублёў, нерухомасць (жылыя і гаспадарчыя пабудовы) у 10380 рублёў. Калгасу “Бальшавік” перадалі жывёлы. У гаспадарцы святара меліся конь, карова, свіння, 25 качак, 10 курэй.

Спіс асабістых рэчаў складаўся з 67 пазіцый, сярод якіх вылучалася

коштам “піаніно – рояль “Ronisch” (1000 руб). Шмат прадметаў рэалізавана праз гандаль. Мясцовая 7-гадовая школа атрымала барометр, этажэрку, круглы стол, падвазоннік, шафу, жалезную бочку, заплаціўшы за гэта добра 125 рублёў.

Касцёл перадалі калгасу пад гаспадарчы будынак. У 1960 годзе чарга дайшла да царквы. З чэрвеня 1960 года Віцебскі аблвыканкам прыняў рашэнне аб зняцці праваслаўнай абшчыны з рэстаўрацыі і перадачы будынка царквы калгасу імя Чарняхоўскага пад зернесховішча.

Новы ўласнік аказаўся нядбайным гаспадаром, храмы паступова разбураліся. Хаця дзяржава лічыла іх помнікамі архітэктуры нікто не думаў рамантаваць будынк. Напрыканцы 80-х гадоў у будынку царквы планавалася размясціць філіял Браслаўскага гістарычна-краязнаўчага музея і ўжо распачалася падрыхтоўчая праца. Аднак у часы перабудовы абодва храмы вярнулі вернікам. 19 лістапада 1991 г. адбылося адкрыццё і асвячэнне праваслаўнай царквы. Ва ўрачыстасцях удзельнічалі 10 святароў суседніх прыходаў з Віцебска і Глыбокага.

Сціплы, далёка не поўны спіс святароў, якія служылі ў Іказненскіх храмах, уключае некалькі дзесяткаў прозвішчаў. Сярод іх былі прыкметныя, яркія асобы, толькі на жаль гістарычны матэрыял, які захаваны вельмі абмежаваны.

Візітар касцёла сярэдзіны XVII ст. ў пісьмовай справаздачы адзначаў

Спіс ксяндзоў Іказненскага касцёла

1. Станіслаў Алексеевіч (згаданы ў 1593 г.);
2. Станіслаў Едзціўш (згаданы ў 1596 г.);
3. Ян Пшалузенскі (згаданы ў XVII ст.);
3. Зыгмунд Ластоўскі (згаданы ў 1784 г.);
4. Казімір Дмахоўскі (пробашч у 18 ст.);
5. Застоўскі (пробашч пасля 1796 г.), канонік інфлянцкі, дэкан дзісенскі. Трымаў Іказненскую і Пагосцкую парафіі;
6. Антон Раткевіч, будаваў касцёл у 1814 г.;
7. Адам Тамкавід (згаданы ў 1839 г.);
8. Ваўжынец Зіневіч (згаданы ў 1849 г.);
9. Клаўдзіі Антановіч (згаданы ў 1877 г., 1884 г.);
10. Маўр Івашкевіч (згаданы ў 1894 г.);
11. Піліп Будвідт (згаданы ў 1898 г., 1900 г.);
12. Стэфан Рамановіч (згаданы ў 1902 г.);
13. Альфонс Халецкі (згаданы ў 1904 г., 1906 г., 1910 г.);
14. Міхаіл Буклярэвіч (пробашч з 1912 г. па 27.6.1919 г.);
15. Казімір Мацкевіч (пробашч у 1922-24 гг.);
16. Ганукоўскі (пробашч у 1931 –1943 гг.);
17. Ян Завістоўскі (пробашч перад 1939 г.), пайнуў парафію перад надыходам савецкай улады;
18. Уладзіслаў Мацкавяк (вікары да 1939 г. з восені – пробашч);
19. Станіслаў Пыртак (вікары з верасня 1939 г.);
20. Іосіф Францэвіч (згаданы ў 1949 г.);
21. Эдвард Ахрамовіч (з 1990 г. па 2000 г.);
22. Дарыюш Кубіца (з 2001 г. па цяперашні час)

царквой – гэта значыць, прылічаны да ліку “бласлаўлёных”. Іх партрэты аздабляюць інтэр’ер касцёла.

Захаваліся больш падрабязныя звесткі пра некаторых праваслаўных святароў. Канстанцін Маеўскі служыў у Іказні з 1932 г. Нарадзіўся 6 жніўня 1895 г. ў Вішнеўскай воласці Свянцянскага павета (сучасная Валожыншчына). Закончыў Віленскую духоўную семінарыю, быў псаломшчыкам у Лідзе, святаром у цэрквах на Маладзечаншчыне, Мядзельшчыне, каля Міра. Увесну 1932 г. камандзіраваны часова ў Іказнь, а пазней пакінуты тут святаром настала. У царкоўнай ведамасці адзначаны адной асабілісціо: “... вопреки браку жена его живёт у своего отца в местечке Докудове Лидского уезда...”. Пасля вайны святаром быў Аляксандр Насыр. Нарадзіўся 2 ліпеня 1879 года ў вёсцы Шурпакі, што на Шаркаўшчыне. Адукацыю атрымаў у Пеціўбургскай настаўніцкай семінарыі. Настаўнічаў у Іказні да рэвалюцыі, кіраваў тут царкоўным хорам і карыстаўся павагай вернікаў. Пераехаў у Гродзенскую губерню, дзе ажаніўся. З маладой жонкай вярнуўся ў Іказнь. Пры польскай уладзе займаўся гаспадаркай у родных Шурпаках, бо не жадаў перавучацца на польскага настаўніка. Выконваючы пажаданне бацькі, паступіў у Віленскую духоўную семінарыю, каб стаць святаром. З прычыны наважнага ўзросту і слаблага здароўя ў 1957 г. пераведзены ў заштатныя святары. Неўзабаве, у 1958 г. памёр у Браславе. Пасля А.Насыра святаром прызначалі Уладзіміра Субача. Нарадзіўся ў 1896 г. 6 верасня 1959 года ён напісаў ліст у Маладзечанскую абласную газету “Красное знамя” з заявай, што здымае з сябе сан святара і парывае з рэлігіяй. Потым У.Субач выступаў на абласным і рэспубліканскім радыё. Яго імя актыўна выкарыстоўвалі ў антырэлігійнай прапагандзе. З 15 верасня 1959 г. У.Субач стаў прадаваць навуковым супрацоўнікам у Маладзечанскім краязнаўчым музеі.

ІКАЗНЕНСКІЯ СВЯТАРЫ

Пшалузенскага за “узornaе служэнне”. У XVIII ст. іказненскім пробашчам быў Казімір Дмахоўскі, прадзед Казіміра Дмахоўскага, арцыбіскупа Магілёўскага і мітрапаліта, продка легендарнага ўдзельніка паўстанняў і скульптара Генрыка Дмахоўскага. Прыкметнай постаццю быў каталіцкі святар Зыгмунд Ластоўскі, аўтар апісання парафіі 1784 г. Ён пазней займаў прыкметнае становішча ў каталіцкай іерархіі, быў афіцыялам і адміністратарам Мінскай дыяцэзіі. У 1810 г. ён загадаў адзіць званы для Іказненскага касцёла. Заслугоўвае ўвагі святар грэка-ўпійцкай царквы Адам Тамкавід. На яго ўлады завялі справу па абвінавачванню ў непадпарадкаванні і дрэннаму ўплыўу на іншых святароў. Ад імя ўніяткага духавенства Дзісенскага, Барыскаўскага і Ігуменскага паветаў А.Тамкавід склаў скаргу на дзеянні сваіх духоўных уладаў. Верагодней за ўсё, скарга звязана з загадамі па ліквідацыі ўніі. Імператар Мікалай I загадаў вывесці святара ў адзін з манастыроў на тэрыторыі Курскай губерні. 7 сакавіка 1838 г. Мінскі губернатар рапартаваў, што А.Тамкавід у суправаджэнні паліцэйскага чына ўжо высланы ў Курск. Ад часу скасавання ўніі першым праваслаўным святаром у Іказні быў Парфірый Міхайлаў. Сын святара ён нарадзіўся на Валыні (Украіна). Нейкі час знаходзіўся ў знакамітым Лаўрышаўскім манастыры каля Наваградка. Рукаваложаны ў святары Ісафатам Булгаком, вядомым царкоўным дзеячам, мітрапалітам. Служыў у розных цэрквах. 24 красавіка 1844 г. пераведзены ў Іказнь. Сярод іншага вядома, што П.Міхайлаў “...говорит проповеди... на простонародном языке...”. Гэта значыць, ён ужываў беларускую мову. Прыклад вельмі рэдкі. Звычайна ў каталіцкіх святых панавала польская мова, у праваслаўных храмах – руская.

Пасля рэвалюцыі за беларусізаванне касцёла выказаўся ксяндз касцёла Міхаіл Буклярэвіч. Працаваў у Іказні ён стаў перад 1912 г. Пры ім адбудаваўся новы мураваны храм. У 1919 г. М.Буклярэвіч стаў адным з кіраўнікоў сялянскага паўстання. Меў вялікі ўплыў на вернікаў, валодаў добрымі арганізатарскімі здольнасцямі. Пасля задушэння паўстання расстраляны разам з сястрой у Бігосава. У 1920 г. ўрачыста перазахаваны каля касцёла. Пры савецкай уладзе магіла была заняджана. У 1995 г. адноўлена.

У гады гітлераўскай акупацыі пакутніцкую смерць прынялі два іказненскія ксяндзы: пробашч Уладзіслаў Мацкавяк і вікары Станіслаў Пыртак. У іх была магчымасць схавання ад гітлераўцаў, але яны палічылі за лепшае працягнуць служэнне Богу пры храме. Пасля арышту святароў трымалі ў Браслаўскай жандармерні, потым перавялі ў Беразвечча, дзе яны былі расстраляны ў сакавіку 1942 г.

У.Мацкавяк і С.Пыртак бсатыфікаваны каталіцкай

Спіс святароў Іказненскай царквы

1. поп Фама (згаданы ў 1566 г.), жыв у Іказні 11 гадоў;
2. Парфірый Міхайлаў (святар з 24.04.1844 г.)
3. Іаан Катлінскі (згаданы ў 1863 г.);
4. Нараковіч (згаданы ў 1872 г.);
5. Іаімп Біркувіч (згаданы ў 1890 г., 1894 г.);
6. Мікалай Яхантаў (згаданы ў 1896 г.);
7. Якаў Катовіч (святар з 23.08.1899 г.);
8. Міхаіл Квяткоўскі (згаданы ў 1899 г., 1901 г.);
9. Сяргей Кубаеўскі (згаданы ў 1910 г., 1915 г.);
10. Мікалай Лебедзеў (святар з 12.03.1925 г.);
11. Канстанцін Маеўскі (святар з 1932 г.);
12. Васіль Харлап (святар з 10.03.1936 г.);
13. Аляксандр Насыр (святар у пасляваенны час па 1957 г.);
14. Уладзімір Субач (згаданы ў 1958 г. – па верасень 1959 г.);
15. Нікіфар Пыск (святар з 15.04.1960 г.);
16. Андрэй Валашчук (святар з 1990 г. па 1992 г.);
17. Аляксандр (святар з 1992 г. па 1994 г.);
18. Георгій Лакотка (святар з 1995 г. па 1998 г.);
19. Анатоль Івановіч (святар з 1999 г. па цяперашні час).

ІКАЗНЕНСКІЯ БЛАСЛАЎЛЁНЫЯ

У Іказні абодва святары працавалі няшмат, У.Мацкавяк – каля двух гадоў, С.Пыртак – усяго толькі некалькі месяцаў, але паказалі сябе вернымі слугамі Бога і вернікаў, людзьмі, гатовымі дзеля сваёй Веры пайсці на пакутніцкую смерць. Былі яны зусім маладымі. Уладыслаў Мацкавяк нарадзіўся 14.11.1910 года ў вёсцы Сыткі каля Драгічына над Бугам (Падляшша), у сялянскай сям’і. У 1933 г. пачаў навучанне ў Віленскай духоўнай семінарыі і адначасова на тэхнічным факультэце Віленскага ўніверсітэта. Семінарыю і ўніверсітэт закончыў у 1939 г. 18 чэрвеня асвечаны ў святары ў катэдральнай базіліцы. Першым прызначэннем стаў Іказненскі касцёл, дзе ён атрымаў пасаду вікарыя. Службу пачаў летам, а ў пачатку верасня пробашч касцёла перад надыходам савецкіх войск з’ехаў з Іказні. У.Мацкавяк стаў пробашчам. Працаваў у вельмі складаных умовах цкавання з боку новых уладаў, разгортвання сталінскіх рэпрэсій. Яшчэ цяжэй стала пры гітлераўскай акупацыі. Тым не менш, святар аддаваў шчыраваў на сваёй пасадзе, актыўна працаваў з моладдзю, дзецьмі. У верасні 1941 г. яму на дапамогу

даслалі маладога ксяндза-вікарыя Станіслава Пыртака. С.Пыртак нарадзіўся 21.03.1913 года на поўдні Польшчы, у сялянскай сям’і. Напачатку паспрабаваў паступіць у Кракаўскую духоўную семінарыю, але не змог з-за вялікага конкурсу. У 1934 г. пачаў вучобу ў Віленскай семінарыі і ўніверсітэце. Навучанне заканчваў ужо ва ўмовах другой сусветнай вайны. 16 чэрвеня 1940 года стаў святаром. Спачатку працаваў пад Вільняй, потым быў пераведзены ў Іказнь, на дапамогу У.Мацкавяку.

Абодва святары вылучаліся польскім патрыятызмам і вялікай актыўнасцю, і гэтым звярнулі ўвагу акупацыйных улад. Увосень 1941 г., як сцвярджаюць некаторыя даследаванні, у Вільні было прынята рашэнне пакараць іказненскіх ксяндзоў смерцю. Інфармацыя прасачылася: У.Мацкавяка і С.Пыртака некалькі разоў папярэджвалі. У прыватнасці, доктар Язэп Малецкі, вядомы беларускі дзеяч. Святары звярнуліся за парадай да арцыбіскупа. У Вільні ім паралі паступіць згодна са сваім сумленнем. Ксяндзы вярнуліся да сваёй працы ў Іказні, дзейнічалі па-ранейшаму актыўна і адкрыта, хаця ведалі – у любы момант іх могуць забіць.

3 снежня 1941 г. У.Мацкавяка выклікалі ў Браслаў і арыштавалі. Была магчымасць не паехаць, схаватца. 4 снежня С.Пыртак на ровары адправіўся ў Браслаў, каб высветліць лёс калегі. Ён быў арыштаваны на дарозе. Даведаўшыся аб арышце, жыхары Іказні Юстын Рыдзіка (былы салтыс) і Ян Пурвін арганізавалі збор подпісаў пад прашэннем вызваліць ксяндзоў. Яны самі павезлі паперы ў Браслаў і былі арыштаваны. Такі ж лёс напаткаў і наступных арганізатараў збору подпісаў Юльяна Забароўскага і Антона Яроцкага. Усіх арыштаваных трымалі ў будынку жандармерыі. Святароў жорстка збівалі і катавалі. Пазней усіх перавялі ў Беразвечча, пад Глыбокім. На нейкі час ксяндзоў змясцілі ў шпіталь. Аб іх вызваленні хадзілі чуткі рэлігійныя ўлады, знявольненыя нават мелі магчымасць зборчы са шпіталь, дзе рэжым быў не вельмі суровы. Не адчуваючы за сабой віны, У.Мацкавяк і С.Пыртак цяплява чакалі выроку, аддаючы свой лёс у рукі Усявышняму. У пачатку сакавіка іх забралі са шпіталю і перавялі ў камеру смертнікаў. Прадчуваючы смерць, за некалькі гадзін да казні, яны напісалі кароткія лісты, якія пазней былі перададзены на волю. Гэта хваляючыя, кранаючыя душу дакументы. У прыватнасці, У.Мацкавяк пісаў: “...цешуся, што Бог мяне абраў, а перадусім, што дадае ласкі і сілаў...”

Паводле некаторых сведчанняў, іказненскія святары былі расстраляны ў лясочку ва ўрочышчы Барок (разам з імі загінуў і ксяндз Міхаіл Багаткевіч з Пеліканаў). Апошнімі іх словамі былі: “Няхай жыве Хрыстос Уладар”.

(Паводле кнігі Т.Краhel. *Męczennicy z Berezowca. Białystok. 1998*)

МІХАІЛ БУКЛЯРЭВІЧ (1884 – 1919 гг.)

Каталіцкі святар заходняга абраду, рэлігійны і грамадскі дзеяч, удзельнік беларускага хрысціянскага руху XX ст., душыстэр.

Нарадзіўся 12.10.1884 у в.Лінгі Ашмянскага павета Віленскай губ. Паходзіў з сялянскай сям’і: бацькі – Філіп і Ганна (з дому Стэфановічаў) Буклярэвічы. Вучыўся ў гарадскім 2-класным

вучылішчы пры Віленскім настаўніцкім інстытуце, якое пасляхова скончыў у чэрвені 1901 г. У 1-й Віленскай мужчынскай гімназіі здаў экзамен на званне агульскага вучня. З 1904 г. – у Вілепскай духоўнай каталіцкай семінарыі. Пасвячоны ў святары ў 1908 г. У гэтым жа годзе распачаў душпаістэрскую дзейнасць, працаваў адміністратарам у парафіі Нараўка Сакоўскага павета. З 1917 г. – адміністратар у мястэчку Іказнь Дзісенскага павета (*дата намылкова - рэд.*). Займаўся беларускай культурна-асветнай дзейнасцю, адкрываў беларускія школы. Прымаў удзел у з’ездзе каталіцкага духавенства Дзісенскага дэканата (06-07.08.1918 г.), які выказаўся за шырокае адкрыццё ў дэканате беларускіх школ “з мовай навучання беларускай”. Удзельнік з’езда падкрэслілі і той факт, што “абшар дзейнасці Каталіцкай дэмакратыі ў дэканате ёсць беларускі”. У час ваенных падзей 1919 г. выступіў супраць бальшавіцкіх улад. За антыбальшавіцкую дзейнасць 27.06.1919 г. асуджаны на смерць. Расстраляны ў в.Бігусова па Віцебшчыне. Урачыста перапахаваны 24.03.1920 г. у Іказні.

З беларускай газеты “Купіца” (Вільня). 1919. №5

* * *

Ужо даўно даляталі да нас сумныя весткі аб смерці кс.М.Буклярэвіча, але былі яны няпэўныя, так і верыць ім не хацелася; цяпер, праўда, таксама горка верыць гэтаму, але трэба, бо ў чэрвені месяца, саблетняга году, крывавае бальшавіцкае рука адняла жыццё маладому ратаю на заросшай ніве-душы беларускага селяніна.

Нябожчык кс.М.Буклярэвіч апошнім часам быў пробашчам у Іказні, Дзісенскага пав. Ён, як верны слуга Хрыстуса, быў шчыра адданы працы дзеля духовага і матэрыяльнага лабра нашага сялянства: закладаў хаўрысныя крамы, адчыняў пачатковыя школы, прытулкі, смела гаварыў сваім парафіянам, што яны не паякі і не расейшы, а беларусы, помніў аб бедных і пакрыўджаных, быў паважаным заступнікам слабых ірад сільнымі гэтага свету. І як верны жаўнер на стражы, кс.М.Буклярэвіч быў верны бедным людцам аж да апошняй хвіліны жыцця свайго. Відзячы здэк бальшавікоў над бедным беларусам, відзячы тую страшнаю процьму, у якую яны яго спіхалі, чуючы наднявольны стогн сваіх парафіянаў, яго добрая душа больш цярпела ўжо не магла – нябожчык смела і адкрыта выступіў проціў крывавага катаў. А на запытанне дзікароў бальшавіцкіх, ці ён сапраўды іх праціўнік і не прызнае іх улады, кс.М.Буклярэвіч з нейкай дзіўнай моцай і пракананнем адказаў: “Вы праследуеце Касцёл і Народ, якісці ныволо – прызываць вас я не магу”...

Бальшавікі кс.М.Буклярэвіча і ягоную сястру, якая не адступіла ад брата, завёзшы ў Вітэбскую губ. пад станцыю Бігусова, абай там застрэлілі. [...] Пахваць замардаваных не пазволілі, і дзе іх цела дзелі – ня ведама.

Вечны супачынак дай Вам Божа і Вечная Светласць няхай Вам свеціць!

(Паводле кнігі Ю.Гарбінскі. *Беларускія рэлігійныя дзеячы XX ст. Менск-Мюнхен, 1999*)

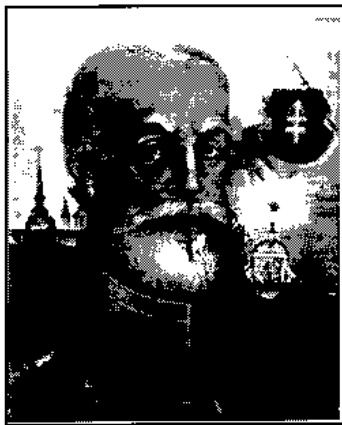
МАЁНТАК

Іказнь на працягу больш чатырох стагоддзяў з'яўлялася цэнтрам маёнтка, які ў пэўныя часы быў адным з самых вялікіх на Браслаўшчыне. У склад маёнтка ўваходзілі дзесяткі паселішчаў, зыхароў якіх называлі ў даўніх дакументах "люди икаженския". Уладальнікамі маёнтка былі прадстаўнікі больш за 10 родаў, сярод якіх сустракаюцца асобы прыкметныя не толькі ў гісторыі Браслаўшчыны, але і ўсяго Вялікага княства Літоўскага.

Пачатак маёнтку далі ўладанні нейкага Ігната, які ў 1499 годзе прадаў сваю ўласнасць ужо знаёмаму нам Івану Сапега. Сапега пастаянна дбаў аб пашырэнні маёнтка. Ужо ў 1500 годзе да яго быў далучаны маёнтка Пагост (згодна з прывілеем Аляксандра Ягелончыка ад 14 сакавіка). Княгіня Алена 31 студзеня 1509 года выдала І.Сапегу граматы на сялян і зямлю пры Іказненскім возеры. "Івановых Ревутовых дітей Луку з братьею и з детми их..." Тычкіных дітей Саеу з братьею и з детми их..." Да Іказненскага маёнтка ў першай палове XVI стагоддзя магчыма адносілася Шаркаўшчына. Дзесяціну з гэтай ўласнасці Іван Сапега адпісаў на Іказненскі храм.

У сярэдзіне XVI стагоддзя Іказненскі маёнтка разам з Іказню ўходзіць з рук Сапегаў. У 1556 годзе часткай маёнтка валодалі князі Пронскія. У 1555 годзе часткай маёнтка складала ўласнасць Страбуйскіх. У 1566 годзе асноўную частку маёнтка атрымаў ваявода Мікалай Сіняўскі. Прывілей на 101 валок з уладанняў Іказнь, Пагост, Густаты і Браслаўскага замка яму выдаў Жыгімонт Аўгуст. У полісе войска Літоўскага 1567 года згаданы М.Сіняўскі, які "...з Икажны, с Погосту, з Вятки в повете Браславском..." і іншых уладанняў выставіў 50 узброеных вершнікаў і 25 пешых воінаў. У 1570 годзе Іказнь і яшчэ некалькі ўладанняў "жалованы" Багдану Стацкевічу. Неўзабаве пасля гэтага маёнтка вярнуўся да Сапегаў. Хутэй за ўсё, гэта адбылося пры жыцці Паўла, сына Івана (каля 1490–1579 гг.), які пэўны час быў дзяржаўцам браслаўскім, а пазней ваяводам падляшкім і наваградскім (Павел Сапега далучыў да маёнтка Замошша і наваколле). Яго сыны, Андрэй (у 1588 г.), Мікалай і Багдан (у 1591 г.) прадаюць свае часткі маёнтка знакамітаму дзяржаўнаму дзеецу ВКЛ, канцлеру Льву Сапегу. У гэты час да маёнтка адносілася і Замошша. Леў Сапега далучыў да іказненскіх уладанняў частку Друі і велізарныя зямельныя абшары ў наваколлі (1600 і 1611 гады). У пачатку XVII стагоддзя Іказнь стала цэнтрам велізарнейшага зямельнага ўладання.

Захаваўся даравальны ліст Л.Сапегі ад 29.09.1620 г., лаводле якога Іказненскі маёнтка пераходзіў да Яна Станіслава з умоваў, каб гэты маёнтка пасля смерці канцлера быў падзелены з братамі Крыштафам і Казімірам. Пасля заснавання Сапегіна дзейска ўладанні паступова аформіліся ў асобны маёнтка. Часам сустракаюцца такія вызначэнні: "іказненскія" і "дзейска" воласці Сапегі. У 1690 годзе Іказненскі маёнтка Казіміра Яна Сапегі, ваяводы віленскага, налічваў 240 дымоў (гаспадарак, якія абкладаліся падаткам), Друіскі – 307 дымоў. Гэта былі самыя вялікія ўладанні таго часу на Браслаўшчыне.

Леў Сапега, выдатны дзяржаўны дзеец ВКЛ

Гісторык О.Гедэман прыводзіць фрагмент уставы, выдадзенай Сапегамі для сваёй Іказненскай воласці ў 1700 г. Яна датычыцца зямлянаў (зямляне – катгорыя насельніцтва, блізкая па становішчу да шляхты), якія "...павінны старацца, каб мець добрае ўбранне і экіпіроўку – гэта значыць, 2 пісталеты, мушкет, шаблю, каня, сядло для панскай службы. Калі хто гэтага не будзе мець, то і не павінен пачыцца зямлянінам. Прызначанага харунжага павінны слухаць як свайго пана... Ніхто з зямлян не мае права бунтаў учыняць, збіраць сходак, ці зброяй наносіць падданым калецтва пад пагрозай пераводу ў разрад цяглых. Зямлі бяздзетных зямлянаў павінны быць раздадзены не сярод зямлянаў, а сярод цяглых сялян... На Божае Цела і Вялікдзень у належным парадку павінны станавіцца пад харуговай з трубама ля Сапегінскага Бернардзінскага касцёла (у Друі)... Па загаду харунжага на фурманках у Вільню павінны ездзіць... Харунжы з усімі зямлянамі павінен мець ўладанні абараняць...".

Сапегі выдалі для падданых сваіх валасцей і "Уставу на звера", у якой пад страхам смерці забаранялася паляваць на баброў, устаўлялася адказнасць за браканьерскае паляванне на рысь, лася, куніц, ліс, ваўкоў, мядзведзяў, выдраў, зайцаў і іншых.

У 1703 г. Іказненскі маёнтка моцна пацяраў ад наезду

* вайсковых аддзелаў, якія прывёў сюды Рыгор Агінскі, староста жамойцкі, * падскарбі ВКЛ, закліканы вораг Сапегі. У складзе войска былі і татары. * Войскі прайшліся па ўладаннях з нечуванай жорсткасцю. У 1703 г. Сапегі * па рашэнню Трыбунала ВКЛ павінны былі атрымаць ад Агінскага вялізнаю * кампенсацыю – 50 тысяч фларынаў.

У XVIII ст. Сапегі здавалі маёнтка у арэнду. Напрыклад, арэнда- * тарам у час Паўночнай вайны з'яўляўся барон Атон Мантауфель, у 1712 * г. – Мікалай Дусяцкі Рудаміна, у 40-я гады XVIII ст. – Петранзія Шчыт, * кашталянка смаленская. У пачатку стагоддзя Сапегі за доўг у 22 тысячы * золоты перадалі Ёдскае вайтаўства Д.Масальскаму, аддзяліўшы яго ад * іказненскіх уладанняў.

Верагодна, што ў XVIII ст. пасля канчатковага разбурэння замка, * непадалёку ад мястэчка, пры дарозе на Браслаў, быў заснаваны двор – * драўляная сяліба з гаспадарчымі пабудовамі. Двор быў цэнтрам кіраван- * ня маёнткам. Сапегі наўрад ці наведвалі Іказненскі двор. У сярэдзіне * XVIII ст. яны ўвогуле збываюць маёнтка. Аляксандр Сапега, ваявода * полацкі, у 1753 г. прадае яго свайму сваяку Мікалаю Лапацінскаму, * судовому абвінаваўцу Вялікага княства Літоўскага. М.Лапацінскі * саступае ўладанне швагру Станіславу Прушынскаму, кашталяну смален- * ская і яго жонцы Маргарыце з Копацяў. Даволі доўга (з 1758 г.) Іказнен- * скі маёнткам валодалі Бужынскія. У 1775 г. пры Юзэфе Бужынскай * маёнтка налічваў 237 дымоў – чацвёртае месца ў павеце. Ігнат Бужынскі, * уладальнік Іказні, займаў высокую пасаду браслаўскага староства (1787– * 1792 гг.). Ён быў багатым чалавекам. Гісторык О.Гедэман перагартаў * складзенае ім завяшчанне, якое ўтрымлівала 72 старонкі, і прыйшоў да * высновы, што збор прадметаў ўтраты змог бы запоўніць некалькі вялізных * музейных залаў. Бужынскія трымалі пры двары вялікі аркестр. Пасля * смерці І.Бужынскага яго дачка Тэрэза, жонка Францішка Юндзіла, прынёс- * ла маёнтка ва ўласнасць роду Юндзілаў. Складзены ў 1819 г. інвентар * паказвае ўладальнікам графа Віктара Юндзіла. Інвентар паказвае, што * маёнтка стаў значна меншым, чым раней. Налічвалася 59 дымоў, 415 * душ сялянскіх, 125 коней, 43 валы, 151 карова, 276 авечак, 117 коз, 92 * свінні. У самой Іказні жыло прыгонных падданых маёнтка, 5 чыншавых. * Да ўладання адносіліся вёскі Калеснікі, Пруднікі, Лапяны, Буцеўцы, * Запруддзе і маёнтка Відзяны. Як бачна, гэта бліжэйшае іказненскае * наваколле.

У дакуменце ёсць сціплае апісанне панскага двара: "...Палац * з чэсанага дрэва... дах гонтавы патрабуе рамонт, вокны малыя * шклянныя... Ад правага боку палаца драўляныя флігель, атынкаваны і * пабелены ад панадворку. Другі флігель – ад панадворку. Стайні і * ваозўня драўляныя, нядаўна пабудаваныя. Вяндлярня на чатырох слупах. * Хляўчук з прудоў накрыты саломай. Лядоўня драўляная, накрытая * саломай. Кладоўка з дрэва чэсанага. Гумно за мостам з чэсанага дрэва * на падмуроўцы. Абора ад мястэчка з дрэва. Бровар з дрэва. Млын ад * цяглай сілы валюў драўляны, накрыты саломай. Гумно для прасушкі * зерня з думка сушылкамі невялікімі з дрэва, накрытыя саломай. Гумно * для захоўвання збожжа. Кузня ці пяркня з дрэва...". Да маёнтка * адносіліся дзве карчмы – у мястэчку і каля Запруддзя. За доўгі іказненскія * ўладанні перайшлі да рыжскага купца Клейна, а ад яго каля 1820 г. ма- * ёнтка набыў былы маршалак Рэжыскага павета Ян Ромер. Яго нашадка * не вельмі ўдала гаспадарылі. Апошні з уладальнікаў Іказні Мечыслаў * Ромер быў на мяжы банкруцтва. Цяжкасцямі памешчыка схарысталіся * сяляне, якія незаконна захоплівалі кавалкі зямлі. М.Ромер судзіўся і * выйграў працэс. Пацярапельны адпомсцілі: падпалілі двор, гаспадарчыя * пабудовы ў Іказні, карчмы. Потым быў здзейснены замах на М.Ромера. 5 * чэрвеня 1897 г., калі памешчык вярнуўся ад суддзі ў Іказнь, непадалёку * ад двара з жыта нехта абстраляў вазок. Ромер атрымаў сур'эзнае ранен- * не. Лекар Станіслаў Нарбут выцягнуў з раны 30 драбінак, а на адзены * налічыў сяроды 70 драбінак. Нягледзячы на аказаную дапамогу, М.Ромер * памёр. Старажылы згадваюць, што забойцам быў селянін Паўлаў з Саму- * лаў. Але ён не быў выкрыты. Папіцья ўстанавіла, што паляўнічая зброя, * з якой стралялі, належыла нейкаму Габруку. Той Габрук меў рэпутацыю * злодзея, вадзіўся з кантрабандыстамі, скупляў крадзеных коней. Іказнен- * ская гісторыя знайшла шырокае адлюстраванне ў тагачаснай прэсе.

У пачатку XX ст. ўладальнікамі маёнтка становяцца Шчаглаві- * тавы. У 1912 г. названы сапраўдны стацкі дарадца Сямён Шчаглавітаў. * Менавіта ад яго з дапамогай Віленскага аддзялення Сялянскага пазя- * мельнага банка сяляне Міхаіл Бабылёў і Фёдар Левікін набылі возера * Іказнь "...с имеющимися на нём островной пахотной і сенокосной * землямі...". Плошча возера была ацэнена ў 203,99 дзесяцін, воруюная * зямля – 1,13 дзесяцін, сенакос – 1,16 дзесяцін. План складзены з нагоды * пакупкі, выстаўляецца ў экспазіцыя Браслаўскага музея.

У перыяд Заходняй Беларусі Шчаглавітавы здавалі маёнтка у * арэнду. Старажылы згадваюць прозвішчы Пачкоўскіх, Сухоўскіх. Савецкая * ўлада маёнтка нацыяналізавала, жылы дом двара быў разабраны.

У даўнія часы ўстановы адукацыі былі ў асноўным звязаны з рэлігійнымі цэнтрамі. У фундацыйнай грамаце Льва Сапегі Іказненскаму і Пагосцкаму касцёлам запісана, што частка фондушу павінна была быць скарыстана «...таксама на школу і шпіталь». Школы пры храмах не былі разлічаны на навучанне значнай колькасці дзяцей і давалі самыя элементарныя веды. Іх цяжка параўноўваць з сучаснымі навучальнымі ўстановамі, тым не менш цяперашняя Іказненская школа можа лічыць кропкай адліку сваёй гісторыі 1593 год і ганарыцца такой даўняй гісторыяй, а таксама тым, з якой магутнай гістарычнай постацю звязана яе заснаванне. У 1596 г. Леў Сапега пашырыў фондуш, бо на даходы ад пачатковага не атрымлівалася ўтрымліваць памагатых ксяндзоў і настаўнікаў. Для гэтых мэтай канцлер дадаў 2 вёскі, 21 валокі зямлі, арэнду мытную і гарэлачную ў Іказні. У грамаце звяртаецца ўвага на мову набажэнстваў і навучання: «...мову літоўскую, якую простыя людзі там ужываюць, альбо сам [святар] ужываў, альбо вікарыі для прапаведвання слова Божага і для навучання простых людзей». Ці ідзе тут размова аб літоўскай мове ў сучасным значэнні? Ніводзін іншы дакумент не фіксуе шырокага ўжывання ў іказненскіх ваколіцах літоўскай мовы. У сялянскім асяроддзі бытвала беларуская («тутэйшая») гаворка, сярод шляхты панавала палшчызна. У дакументах XVI – XVII стст. падаўляючая большасць прозвішчаў – славянскія. Мовай навучання пры касцёле ўсё ж такі сталася польская. На ёй, у прыватнасці, выкладалі ў парафіяльных школах канца XVIII ст. Такая школа ў Іказні ўпершыню згадваецца пад 1781 годам (відавочна, што ў XVII – першай палове XVIII стст. школа пры касцёле дзейнічала эпизодычна). Школу ў

АДУКАЦЫЯ

гэтым годзе наведвала 14 вучняў (9 са шляхецкага саслоўя, 3 – з мяшчанскага, 2 – з сялян). У 1782 г. адзначана 12 вучняў (8 – са шляхты, 2 – з мяшчан, 2 – з сялян). Школа існавала ў 1796 г., але колькасць вучняў не называецца. Апошняя згадка датуецца 1819 годам. Тады ў школе выкладалася толькі польская мова. Настаўнікам быў «...дзед шпітальны, найбольш дасведчаны ў гэтай справе, які толькі гэтым і займаецца».

У часы Расійскай імперыі навучанне па-польску было забаронена. Навучанне адбывалася ў нелегальных умовах. Ёсць звесткі, што ў пачатку XX ст. ксёндз Халескі ўтрымліваў падпольныя школы ў Іказні і Рудаўе. Адною з асноўных прычын арышту іказненскіх ксяндзоў у гады гітлераўскай акупацыі стала іх актыўная праца з дзецьмі па падпольнаму навучанню іх польскай мовы. Адзін з іказненскіх ксяндзоў – Міхаіл Буклярэвіч пасля рэвалюцыі падтрымаў беларусіфікацыю касцёла і актыўна выступаў за навучанне дзяцей па-беларуску. Звесткі пра існаванне асветнай установы пры царкве ў даўнія часы не захаваліся. У другой палове XIX – пач. XX ст. дзейнічала царкоўна-прыходская школа з рускай мовай навучання (25.10.1899 г. на месца настаўніка ЦШШ быў прызначаны студэнт-семінарыст Міхаіл Квяткоўскі). Дзяржаўнай установай адукацыі ў перыяд імперыі было народнае вучылішча. Звестак аб ім небагата. У 1870 г. яно было заснавана, мясцілася тады ў сялянскай хаце і мела самы маленькі ў Дзісенскім павеце бюджэт (37 рублёў, а ў сярэднім ён быў – за 200 руб.). У перыяд Заходняй Беларусі дзейнічала польская 4-класная «навсэхная» школа. Сямікласную адукацыю атрымлівалі звычайна ў Слабодцы.

З 1939 года пачалася гісторыя савецкай школы ў Іказні, якая застаецца на-за межамі гэтага невялікага нарыса.

Іказнь належыць да ліку тых паселішчаў, пра мінулае якіх можна пісаць кнігі. У гэтым павялічаным нумары «Павета» нам не ўдалося закрануць усіх нават асноўных кірункаў яе мінулага. Перавагу мы аддавалі больш старажытнаму і таму менш даступнаму для чытача матэрыялу. Вельмі цікавы матэрыял пра гісторыю Іказні і наваколля XX ст. (у прыватнасці, пра школу, калгаснае будаўніцтва, падзеі другой сусветнай вайны) сабралі краязнаўцы Іказненскай школы пад кіраўніцтвам Ф.Махніс. Гэтыя матэрыялы аформлены ў выглядзе рукапіснай кнігі «Памяць». З працай можна азнаёміцца ў школе. Ф.Махніс была арганізатарам цікавай экспазіцыі краязнаўчага музея. У школе шануюць памяць аднаго са сваіх выпускнікоў – Якава Паўлава (1940-1996), беларускага гісторыка, доктара навук. У яго гонар устаноўлена мемарыяльная дошка. Іказнь – радзіма Флора Мандэвіча (1890-1941), педагога, грамадскага дзеяча, Мікалая Дварэцкага (1903-1988), грамадскага дзеяча і паэта. З вёскай звязаны такія творчыя асобы, як Савелій Паўлаў, пісьменнік, публіцыст, Аліна Трукан, мастачка. А колькі цікавага з гісторыі былога мястэчка яшчэ хаваецца ў архівах. Спадзяемся што з часам усё цікавае і адметнае будзе сабрана пад адной вокладкай. Пакуль жа чытач павінен разлічваць на круціцы гістарычных звестак, раскіданых па дзесятках кніг.

Сур'ёзныя і не вельмі сур'ёзныя звесткі пра сучасную Іказнь, сабраныя Таццянай Міхайлавай

- ✓ Сёння ў Іказні налічваецца 124 двары, 305 жыхароў, 10 сяліб, якія знаходзяцца ў ядрэнным стане пустуюць. Напрыканцы 2004 г. узведзена 5 новых, так званых «прэзідэнцкіх» дамоў. Хто ў іх будзе жыць?
- ✓ За апошнія тры гады нарадзілася 2 дзіцяці.
- ✓ Самая старая жыхарка Іказні – Эльвіра Ажгінь, 1920 г.н.
- ✓ Адзіны карэнны жыхар Ідэльфонс Рыдзіка (яго бацька Юстын у 30-я гады быў солтысам).
- ✓ Налічваецца 29 удоў, 4 удаўцы.
- ✓ Найбольш распаўсюджаныя прозвішчы Крукавы, Швабы, Міхайлавы.
- ✓ Самы высокі жыхар Іказні Павел Вецер (Ім 98 см).
- ✓ Жыхарам Іказні належаць 25 легкавых аўтамабіляў, 2 трактары.
- ✓ Іказненская СШ у 2004 г. перайменавана ў школу-садок.
- ✓ У мясцовай бібліятэцы ў 2004 г. налічвалася 300 чытачоў.
- ✓ У Іказні жыве некалькі сем'яў украінцаў (з Украіны прыязджалі сяляне на праполку цукровых буракоў, некаторыя з іх асели на стала), ёсць башкір, татары, латыш, аварцы, малдаванін. Асноўную частку складаюць беларусы, пал'які, рускія-стараверы.
- ✓ Даволі шырока ўжываюцца мянушкі, сярод іх ёсць і такія: Каралева бензакалонкі, Голда, Галівуд, Фунцік, Лялька Барбі, Дыба, Лідагога.
- ✓ Удзень працуе адна крама, а ўначы дзейнічае некалькі кропак, у якіх можна набыць самы неабходны «вадкі» тавар, у т.л. на павер (што праўда тады з праэнтамі). Адна жыхарка набрала ў такой краме тавару на 70 тыс.руб., ды неўзабаве памерла. Свяжкі сплочваць доўг адмовіліся.

